

VĚDEŽ.

Časopis za mladost sploh, pa tudi za odrašene proste ljudi.

I. tečaj. 6. Maliserpana 1848. 1.

Nove zherke.

Novi č je stari Z. (ž)	Novi č je stari zh. (třč)
„ s „ „ f. (ř)	„ š „ „ fh. (řč)
„ z „ „ S. (í)	„ ž „ „ sh. *)

*) Nemez tega řč nima; isrekuje se prav mehko.

To so vse nove zherke, katerih isrekovanje je tukej sa tiste ráslosheno, ki jih fhe ne posnajo. Vřaka, tudi *c* ima smirej le en glaf. Vře druge se po starim isrekujejo. Nar bolj si mora vřak v glavo vtisniti, de se *novi z* ne isrekuje takó, kot *stari*, ampak takó, kot poprejřhni *s*, to je, *mehkó*; *novi s* pa se proti *poprejřhni mu* ravno *narobe* glafí, to je *ojřró*, kakor *stari f*, kteriga pa v novim pravopisu ní. Ker se *s* *ojřró*, se tudi *š* *ojřtro*, in ker se *z* *mehkó*, se tudi *ž* *mehko*, isrekuje; postavim:

capa isrezi *zapa*; *čakati* isrezi *zhakati*
se „ *fe*; *še* „ *fhe*.
zima „ *sima*; *žima* „ *shima*.

☞ Na uni řrani je in bo sanaprej vse v novim pravopisu pifano.

Pismice mladim bravcam Védeža.

Desiravno bo Védež - morebiti vsako pot tudi kej taciga povédal, kar bo tudi marsikteriga odrašeniga veselilo; se bo vender posebno za mladost vsačiga stanu, za mladenče in deklice, pred vsim pa za *šolsko* mladost pisal.

Zatorej pa mislimo, de bote vi, pridni učenci in učenčki! in tudi vé, pridne učenke ali šolarce! *Védeža* prav pridno in radi prebírali. Storite to, in ne bo vam žal; zakaj dosti lepiga in koristniga (nucniga) se bote iz njega naučili, in mislimo, de vam bo vse, nar bolj pa lépe povesti dopadle. Preveč bi bilo na tanjko praviti, kaj de vam bo Védež lépiga in koristniga pripovedoval; le to še enkrat rečemo, de vam bo gotovo vse dopadlo. De bote pa *Védeža* še raji imeli, vam bo tudi večkrat kej veseliga povédal; zakaj mi vemo, de ste radi veseli. In prav je to, de ste radi veseli; de le vaše veselje nespodobno ni, ali clo pregrešno.

Vi mladenči pa, ki ste Slovenci in vender slovénkiga jezika. še prav dobro ne razumete (zastopite), se botè zraven tudi jezika čedalje bolj vadili.

Kmalo se ga bote morebiti v šolah učili. Ali ne bo dobro, ako se ga nekoliko že poprej navadite? — Ako se pa hočete svojiga mater-niga jezika boljše naučiti, si morate sosebno besede, ktere so vam dozdej neznane bile, pridno v glavo vtiskovati, potem pa jih tudi govoriti. De si tacih potrebnih, vam pa vender ne-

znanih beséd berž berž kej naberete, jih bote v Védežu, če bo le prostor pripustil, *vsako pot* nekoliko konc zadné strani v *abecedni* versti najdli. Upamo, de se vam bo Védež s tém še bolj prikupil. Bog daj, de bi bilo res!

Vredništvo.

Moliti ne odlašaj!

(Prigodba.)

Záplata je precej visoka gora na Gorén-skim. Lép kós goré je s travo obrašen, ktera je v senožete razdeljena. Kmetje jeseni travo pokosé, ki jo ali koj (prec), ko se posuší, z goré spravijo, ali pa jo pusté v senožetih v stoge spravljeno do zime, ter jo po snégu vlačijo z gore, de se je po tím takim mánj pogubí, kér je germovje, ktero je po zimi s snegam pokrito, toliko ne vzame, kakor če bi se koj spravljala.

Bil je lép zimski dan, de se malo v tém času tacih vrajma. Jasno je bilo in sonce, ki se do maliga dva mesca ni nikoli skozi oblake, s kterimi je bilo nebó vedno prepréženo, prikazalo, je prijetno sijalo. Torej je grajšak — takó pripovedujejo stári ljudjé — zavólj pomanjkanja klaje berž podložnim kmetam tlako napovédal. Prišli so skorej vsi, kterim je bilo rečeno. Žé so senáрили precej časa, kar poldne zazvoní spodej po cerkvah, in kér se je tudi v góro slišaló, so nekteri djali: „Poldne zvoní, tovarši! treba je, de molimo angeljsko češenje

in očenaš ali kaj povèrh, de se nam kaka nesreča ne priméri.“ Odkrili so se, in néhali delati, ter so molili vsi, le trijé ne, ki so svojo pot naprej delali, rekoč: „Ni časa, de bi zdaj molili; kdo bi se že pri vsaki mali stvarci mudíl? Kar bomo préd délo končali, toliko bomo préd z mraza; nujmo le urno naprej brez prenehleja!“ — Če je delo res tako silno, de nobeniga odloga ne terpí, in ako imaš resnično voljo, molitev koj po dôkončaním delu opraviti in jo tudi potlej opraviš, ti Bog tega gotovo za zlo ne vzame; ako pa nimaš tako strašno silniga dela, móli o pravim času, in scer že zató, de ne boš pohujšanja dajal. Imenovani trije delavci pa so še poverh od molitve zaničljivo govorili, — in kaj se zgodi? Komej so izgovorili, se uterga nad njimi plaz snegá, kteriga je sonce ogrélo, in zasul je vse tri, kjér so révno poginili, brez de bi se bilo zvedilo, kam de so njih trupla prešlé; nar berže so jih volkovi ali druge zverine pojédle. — Odkrij se, kdorkoli si, kadar slišiš angeljsko česenje zvoniti, tega se ti ni treba sramovati; ne odlašaj molitve ter ne reci: Ta se ne odkrije, in ne móli, uni tudi ne, pokaj bom pa jez? — Ne glej drugih, in ako so drugi tako malo bogabojeći, kar se sosebno po velicih mestih — Bogú se žali! — pogosto vidi, méniš, de moraš tudi ti takošín biti? — Tega nikar!

M. Valjavec.

Otroci nej se brez varha ne kopljejo.

Kópati se je zdravo. Človeška koža je namreč polna majhnih majhnih in tedej *nevidljivih* luknjic, po katerih se iz človeka zmirej nekakošin puh kadí. Skozi ravno té luknjice, tudi, kadar nam je vroče, pót ispod kože vun prihaja. Ako so pa té luknjice zavolj naše nečednosti zamazane, se ta puh ne more čisto izkaditi in potlej se tudi čisto ne izpotimo, kar je *nezdravo*. S kópanjem se pa nesnaga od života odpere, vse luknjice so potem popolnoma odperete, nevidljivi puh se zopet čisto iz nas kadí, in pót ne zastaja pod kožo; tédej se je kópati zdravo. Tode otroci nej se ne hodijo samí, to je, brez varha kopat; zakaj pri kopanju je dosti nevarnost in *nekteri*, ki téh nevarnost poznal ní, je že, namesto zdravje zadobiti, v vodi hudo bolezen ali pa clo smert naletel, to je, utonil.

Ktere pa so té nevarnosti? Té-le: Ako človek vroč k merzli vodi pride, se prec sleče in v vodo podá; se lahko *prehladi* in si tako hudo hudo *bolexen* nakloni, ali pa ga clo *mertid* (božji žlak) zadene, in tako v vodi, namesto de bi si bil k zdravji pripomogel, žalostno konc vzame. —

Dostikrat je dno vodé od konca, včasi deleč proti sredi *ravno*, potlej pa na enkrat veliko *globokejši*, tako, de se tisti, ki brez skerbí dalje gré, ko bi z očmi trenil, pogrezne in utoni. Večkrat so tudi v vodi *kernice*, to je,

take jame, v katerih se voda vertí in človeka, če zna še tako dobro plavati, noter potegne in požrè. Ako je kernica močno velika, že od *deleč* na-se potegne. Dosti ljudi v vodi tudi rad kerč zgrabi, kateri ude na rokah ali nogah, ali pa na obéh na enkrat tako vkup vleče in lómi, de človek ves obnemaga in se v preveliki globočini mora utopiti, ako nobeniga blizo ni, de bi mu pomagal. —

Prederzni fantiči tudi z *visočine* v vodo skačejo. To je strašno nevarno; zakaj če ni voda zadosti globoka, se prederznež, ako je ravno taciga skakanja izučen, lahko ubije. Kteri se pa tega niso v šolah izučili, kjer plavati učé, kakor je to v velikih mestih navada, — tisti nej to le opusté, če so tudi odrašeni in scer plavati znajo. — Iz vsiga tega pa vsak lahko previdi, de se mora kraj, kamur se hočemo kopat iti, dobro dobro poznati, in de tudi tisti, ki plavati znajo, ne smejo v vodi brez skerbí biti, in ako so sami, se nikoli v takó globoko vodo podati, de bi jim čez glavo segla; zakaj kako si bojo v nesreči pomagali? —

Vi pa, otroci! ako se hočete zavolj zdravja očediti, prosite starše, de ali *sami* z vami gredó, ali vam pametniga varha seboj, ali pa vodé domu v pripravno posodo prinesiti dajo. Vender se je (zavolj prehlajenja, kerča ali pa razsajanja otrok) že tudi v posodah nesreča primerila. Otroci nej se tedej *nikoli* brez varha ne kopljejo.

Novica.

V nedeljo teden je bil v Ljubljani vojak ali soldat *Matija Černè*, ki je rojen Slovenec in scer Krajnec, zato kèr je na vojski na Laškim ali Talijanskim nek cesarski grad zoper veliko sovražnikov samo s sedemnajstimi tovarši serčno branil in se tudi z denarji, ki so mu jih sovražniki ponujali, ni dal zapeljati — posebno počasten. Dobil je namreč zavolj svoje serčnosti in zvestobe veliko *zlato svetinjo*, osem cekinov vredno, katero mu je vojvoda ali general, potem ko ga je glasno pohvalil, vpričo vsih tukajšnih vojakov na persi pripel, ga dvakrat zaporedoma kušnil, nazadnje ga pa še k sebi h kosilu povabil. Zunej drage *zlate svetinje* bo imel pridni Černè še vsak mesec *pet* goldinarjev plačila več, kot poprej, in té bo tudi po doslužnji noter do smerti dobival. Ali ni to velika čast? Od veselja so ga, kader mu je vojvoda lepo svetinjo pripenjal, solzé polile; pa tudi vojvoda, vsi vojaki in drugi mladenči, ki so to vidili, so bili tako ganjeni, de so se skoraj vsim solze v očeh lesketale, in vém, de je vsak natihama sklenil: „Tudi jest se hočem, ako kedaj v vojsko pridem, serčno obnašati!“

Drugi dan so Ljubljančani med seboj skledico denarjev nabrali in jih pridnimu Černetu poslali.

Kej taciga se ni nadjal, in zopet so ga solzé ganjenja in veselja polile, in djal je: „Zdej me ta čast še enkrat tako veseli kot popred, ker vidim, de to tudi druge veseli.“

Ta hrabri (serčni) vojak, in scer desetnik ali kaprol *našiga* regimenta, bo šel zdej zopet na Laško nazaj in bo Laham gotovo vnovič pokazal, kaj de je slovenski vojak!

Slovenski mladenči! ne želim, de bi mogli iti kedaj v vojsko; ako bi se pa to vender poprej ali poznej zgoditi moglo, ondaj se spomnite in posnemajte serčniga in svojimu cesarju zvestiga Černeta! — Duhovni pa naš učé, de se moramo ne le za vero, ampak tudi za cesarja in domovino — ako je treba — bojevati in umreti.

J. Navratil.

Smešnica.

Oče so djali: „Matiček! že veš, kaj de si pa spet storil; le enmalo počakaj, de to delo končam, bo prec šiba zapéla.“

„Oče! nikar se ne prehitíte“ — reče žalostno Matiček — „sej lahkó dolgo čakam.“

Nenavadne beséde.

(Beséde z znamenjem † niso slovenske, in se nej ne govoré.)

Abeceda, abecé; *abecédnik*, abecébukvice.

Aboten, neumen; *abot*, *abota* ali *abotnost*, neumnost; *abotnik*, neumnež, bedák, † (norc); *abotnica*, neumnica.

Ašterželj, hlačnik, preramnik, † (hozentrogar).

Arovník, † (modróc).

Rozalija Eger, založnica. J. Navratil, vrednik.